

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет журналістики, реклами та видавничої справи

Кафедра періодичної преси та медіаредагування

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Стан флори й фауни Чорного моря під впливом російсько-української війни (серія аналітичних матеріалів)»
«Flora and fauna state of the Black Sea under the influence of the Russian-Ukrainian war (series of analytic materials)»

Виконала: здобувачка денної форми навчання

спеціальності 061 «Журналістика»

Освітня програма «Журналістика»

Шукова Ольга Віталіївна

Керівник канд. філ. наук, доц. Коваленко А. Ф. _____
(підпис)

Рецензент канд. іст. наук, доц. Овсієнко С. Л.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ___ від ____ . ____ . 20__ р.
Завідувач(ка) кафедри

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № _____
протокол № __ від ____ . ____ . 20__ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА	6
1. ЗАХИСТ ЧОРНОГО МОРЯ: ЯК В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ РЕГУЛЮЮТЬСЯ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ	6
2. МОНІТОРИНГ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ ЩОДО ПРОБЛЕМИ СТАНУ ФЛОРИ ТА ФАУНИ ЧОРНОГО МОРЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	10
1. Загальнополітичні ЗМІ про флору та фауну	10
1.1. Регіональні ЗМІ	10
1.2. Всеукраїнські видання	13
2. Галузеві ЗМІ про стан Чорного моря	20
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	26
ВИСНОВКИ	29
БІБЛІОГРАФІЯ	32
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Донедавна Чорне море було улюбленим місцем для туристів з усього світу, його води слугували для перевезення вантажів морським транспортом в інші країни, або для промислового вилову риби, що складало чималу частину бюджету нашої країни. Однак, починаючи з 2014 року, воно стало морською базою для військових навчань Росії, що отруювала акваторію Криму й не підпускала до нього нікого, а у 2022 році, розпочавши повномасштабне вторгнення, розмістила в ньому ракетносії та підводні човни. Після чого море стало закритим для відвідувачів через можливість висадки ворожого десанту, загрозу ракетного удару, дрейфуючі міни та заміновані пляжі. Попри заборону люди продовжували відвідувати водойму та купатись у ній, що інколи призводило до смертельних випадків. Як-от у серпні, за даними ГУНП, «у воді в результаті вибуху невідомого предмета загинули троє чоловіків віком 25-ти, 32-х та 53-х років ...» [49].

Однак не тільки люди страждали від вторгнення, екосистема Чорного моря теж отримувала ураження та зазнавала втрат. За словами біолога та керівника наукового департаменту природного парку «Тузлівські лимани» Івана Русєва, «... за часи війни російських варварів проти України, вже загинуло, ймовірно, до 50 тисяч китоподібних» [1]. Можливою причиною їх смерті вчений вважає війну, що не є безпідставним. У статті «Вплив сучасної війни та військових дій на біорізноманіття та довкілля» за 2015 рік, яка розміщена на сайті Canadian Science Publishing, зазначається, що «морські вибухи та дії гідролокатора під час активних бойових дій можуть заважати повсякденному життю багатьох водних видів. Акустична частота, яку використовують дельфіни та кити, збігається з частотою, що використовується морськими ехолотами, може спричинити в них крововилив у вуха та висаджування на берег» [59].

Про негативний вплив російської агресії на довкілля було заявлено українським павільйоном на Конференції ООН зі зміни клімату в Шарм-ель-Шейху (COP-27), де її назвали дії Росії екоцидом.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що російсько-українська війна негативно впливає на екосистему Чорного моря. Через військові дії може забруднюватись морська вода, змінюватись клімат, руйнуватись прибережні зони та порти, що негативно позначається на флорі та фауні. Також ведення активних бойових дій в країні позначається й на дослідженнях, адже скорочується фінансування, втрачається доступ до певних територій через їхню замінованість, тимчасову окупацію та інші небезпеки для життя.

Мета дипломної роботи – проаналізувати вплив російсько-української війни на флору й фауну Чорного моря, з'ясувати як російська агресія впливає на роботу науковців й екологічні організації.

У зв'язку із поставленою метою потрібно вирішити такі **завдання**:

- окреслити проблему, провівши моніторинг ЗМІ з цієї теми;
- знайти актуальні дослідження, поспілкуватися з експертами та впорядкувати отриману інформацію;
- проаналізувати вплив російсько-української війни на флору й фауну Чорного моря;
- написати власні журналістські матеріали.

Об'єкт дослідження – дослідження наукових матеріалів, розповсюдження інформації про наслідки для довкілля та життєдіяльності людей, висвітлення екологічної проблеми у ЗМІ протягом 2014 – 2023 рр.

Предмет дослідження – висвітлення екологічних проблем флори та фауни Чорного моря під час російсько-української війни, шляхів подолання кризи.

Хронологічні межі дослідження: лютий 2014 – січень 2023 рр.

Методи дослідження: спостереження, інтерв'ю, контент-аналіз, узагальнення, порівняння, аналіз, синтез, а також описовий та синхронічний методи.

Дипломна робота складається зі вступу, теоретичної частини, пояснювальної записки, висновків, бібліографії та додатків.

ВИСНОВКИ

Отже, Чорне море – унікальна акваторія, в якій мешкає близько 5600 видів організмів. У прибережній зоні моря розташована ціла мережа заповідних територій, національно-природних парків та запропоновані нові території Смарагдової мережі. Через забудову прибережних зон, скиди неочищених стічних вод, забруднення шкідливими речовинами й експлуатацію ресурсів, чорноморська флора та фауна є дуже вразливою й потребує захисту.

Беручись за тему впливу російсько-української війни на екосистему Чорного моря, ми поставили перед собою наступну мету та ряд завдань: зібрати актуальну інформацію щодо останніх досліджень по Чорному морю, окреслити екологічні проблеми водойми, проаналізувати вплив російсько-української війни на біорізноманіття, провести моніторинг ЗМІ та написати власні журналістські матеріали.

Ознайомившись із публікаціями на тему флори та фауни, ми зрозуміли декілька речей: у ЗМІ найбільше акцентують на кількості загиблих дельфінів, меншою мірою розкривають проблему загального впливу війни на екосистему Чорного моря. Загалом стає зрозумілим, що публікацій у ЗМІ не надто багато, а також вони мають переважно інформаційний та оглядовий характер. Наразі відсутні матеріали будь-якого розслідувального характеру з глибоким аналізом та прогнозом щодо знищення флори й фауни Чорного моря під час війни. Часто дані, які використовуються в матеріалах, отримують із соціальних мереж та міжнародних баз даних, а українські журналісти, як і учені, обмежені в доступі й не проводять досліджень.

Під час написання своїх матеріалів українські та зарубіжні журналісти зверталися по коментарі журналісти до Івана Русева, голови науково-дослідного відділу національного природного парку «Гузлівські лимани», доктора біологічних наук, та до Павла Гольдіна, наукового співробітника Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України; у медіа найбільш розповсюджені два жанри журналістики – замітка та аналітичне інтерв'ю,

інколи зустрічаються статті й лише один раз художньо-публіцистичний твір (есе). Після проведеного моніторингу та зроблених вище висновків, ми вирішили у власних працях приділити увагу впливу російсько-української війни на екосистему Чорного моря та науковий потенціал дослідників.

У цілому в дипломному проєкті представлено 5 журналістських аналітичних матеріалів. Під час їх написання нами було знайдено й проаналізовано актуальні дослідження Чорного моря, проведено моніторинг іноземних ЗМІ, було здійснено інтерв'ю з Софією Садогурською, морською біологинєю й фахівчиною з питань зміни клімату, також було взято коментарі в Михайла Сона, доктора біологічних наук і співробітника ДУ «Інститут морської біології НАН України»; працівників кафедри зоології, гідробіології та загальної екології ОНУ імені І. І. Мечникова; Олега Ковтуна, директора гідробіологічної станції ОНУ імені І. І. Мечникова; Павла Гольдіна, доктора біологічних наук і провідного наукового співробітника Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена, Віктора Коморіна, директора НДУ «Українського наукового центру екології моря» й Анни Корягіної, комунікаційної менеджерки з екологічних питань ГО «SaveDnipro».

Узагальнивши, можемо стверджувати наступне:

– румунські, турецькі та болгарські журналісти більше констатували увагу на загибелі морських ссавців у період активних бойових дій на морі, через брак даних, їх інтерес до цієї теми знизився;

– російсько-українська війна негативно позначається на стані флори та фауни Чорного моря, серед основних ризиків негативного впливу – хімічне, акустичне, біологічне, радіоактивне та органічне забруднення;

– через мінування акваторії море стало недоступне для людей, що значно знизило антропогенне навантаження на туристичні райони, також відзначено скорочення рибного промислу та браконьєрської діяльності, що може позитивно позначитись на популяції риб;

– наукова сфера потерпає від російської агресії з 2014 року;

– науковці, попри недоступність моря, продовжують свою діяльність, опрацьовуючи матеріали з опосередкованих даних.

Таким чином, нам вдалось реалізувати мету цієї дипломної роботи та виконати усі завдання, які ми перед собою поставили.

БІБЛІОГРАФІЯ

Досліджувані матеріали

1. Барсукова О. Через кораблі окупантів у Чорному морі загинуло, ймовірно, близько 50 тисяч дельфінів – біолог. *Українська правда*. 23 жовтня 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/10/23/250968/> (дата звернення : 09.01.2023).

2. Баштовенко О.А., Вовк А.М. Загрози сьогодення для екосистеми Чорного моря. *Екологічні науки*. 2021. № 1 (34). С. 118–121. URL: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2021/7/22.pdf> (дата звернення : 12.01.2023).

3. Белоусова К. Воєнна агресія рф може знищити екологію Чорного моря – зам міністра. *ЕкоПолітика*. 1 листопада 2022. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/voienna-agresiya-rf-mozhe-znishhiti-ekologiju-chornogo-morya-zamministra/> (дата звернення 12.01.2023).

4. Белоусова К. Міжнародна спільнота захисту китів обговорила вплив війни на дельфінів Чорного моря. *ЕкоПолітика*. 30 листопада 2022. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/mizhnarodna-spilnota-z-zahistu-kitiv-obgovorila-vpliv-vijni-na-delfiniv-chornogo-morya/> (дата звернення : 12.01.2023).

5. Белоусова К. У Криму через російську агресію за місяць загинуло 14 дельфінів. *ЕкоПолітика*. 26 січня 2023. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ukrimu-cherez-rosijsku-agresiju-za-misyac-zaginulo-14-delfiniv/> (дата звернення : 30.01.2023).

6. В акваторії Севастополя розлилися нафтопродукти. *Українська правда*. 11 травня 2016. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/05/11/7108078/> (дата звернення : 12.01.2023).

7. Водний кодекс України : Кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР : станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 09.01.2023).

8. Впровадження Стратегічного плану дій для відновлення та захисту Чорного моря: 1996-2001. *Звіт Комісії з захисту Чорного моря від забруднення*.

Стамбул, 2002. С. 101. URL: http://www.blacksea-commission.org/Downloads/SAPIR2002/Ukrainian/BSSAP_UA.pdf (дата звернення : 09.01.2023).

9. Генова Є. Мертві дельфіни, висохлі озера і голодні кулики: як російська агресія шкодить природі Одещини. *Суспільне | Новини*. 27 листопада 2022. URL: <https://suspilne.media/317172-mertvi-delfini-visohli-ozera-i-golodni-kuliki-ak-rosijska-agresia-skodit-prirodi-odesini/> (дата звернення : 12.01.2023).

10. Герасименко Я. росія завдала збитків довкіллю України на понад 46 мільярдів доларів. *hromadske*. 14 січня 2023. URL: <https://hromadske.ua/posts/rosiya-zavdala-zbitkiv-dovkilliyu-ukrayini-na-ponad-46-milyardiv-dolariv> (дата звернення : 30.01.2023).

11. Дайджест головних новин зовнішньополітичної та військової сфери на ранок 5 лютого. *Думська*. 5 лютого 2019. URL: <https://dumskaya.net/post/daydzhest-golovnih-novin-zovnishnopolitich-1549357349/author/> (дата звернення : 12.01.2023).

12. Дедюліна О. Гинуть через війну : на одеському узбережжі помітили мертвих дельфінів. *Vgorode.ua*. 28 квітня 2022. URL: <https://od.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/a1204618-hinut-cherez-vijnu-na-odeskomu-uzberezhzhi-pomitili-mertvikh-delfiniv> (дата звернення : 12.01.2023).

13. Дедюліна О. На Одещині знову знаходять загиблих дельфінів. *Vgorode.ua*. 1 вересня 2022. URL: <https://od.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/na-odeshchini-znovu-znakhodjat-zahiblikh-delfiniv> (дата звернення : 12.01.2023).

14. Дедюліна О. Через війну в Чорному морі загинули тисячі дельфінів : деякі опіки. *Vgorode.ua*. 2 червня 2022. URL: <https://od.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/a1208343-cherez-vijnu-v-chornomu-mori-zahinuli-tisjachi-delfiniv-dejaki-opiki> (дата звернення : 12.01.2023).

15. День Чорного моря : як війна змінила морську екологію?. *Одеське життя*. 31 жовтня 2022. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/ekolohiia-chornoho-moria-shcho-zminylosia-za-chasy-viiny> (дата звернення : 12.01.2023).

16. Директива Європейського Союзу про стратегію морського середовища від 17.06.2008 р. № 2008/56/ЄС. *Liga 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EU080076> (дата звернення : 02.02.2023).

17. Екоцид : одеські прокурори виявили майже сотню чорноморських дельфінів, які загинули через активність російського військового флоту. *Думська*. 20 жовтня 2022. URL: <https://dumskaya.net/news/ekotcid-odesskie-prokurory-vyuavili-rochti-sotny-169688/ua/> (дата звернення : 12.01.2023).

18. Євчин Д. «Токсичний» Крим. Як Росія підриває екологію півострова?. *Радіо Свобода*. 14 листопада 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/toksychnyy-krym-yak-rosiya-pidryvaye-ekolohiyu-pivostrova/31533859.html> (дата звернення : 12.01.2023).

19. Злива в Ялті зміла у море купу сміття: купатися заборонено. *Українська правда*. 22 червня 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/22/7298036/> (дата звернення : 12.01.2023).

20. Зубар Д. Забруднення та стрес для тварин: як на стан Чорного моря впливає агресія РФ. *Суспільне | Новини*. 10 червня 2022. URL: <https://susplne.media/248393-zabrudnenna-ta-stres-dla-tvarin-ak-na-stan-cornogo-mora-vplivae-agresia-rf/> (дата звернення : 12.01.2023).

21. Керченський міст загрожує дельфінам – еколог. *Радіо Свобода*. 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28724371.html> (дата звернення : 12.01.2023).

22. Ковпак А.В., Строкаль В.П. Военні конфлікти та вода: наслідки й ризики. *Екологічні науки*. 2022. №5 (44). С. 94–102. URL: <http://escoj.dea.kiev.ua/archives/2022/5/14.pdf> (дата звернення : 12.01.2023).

23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. *IAC Консультант*. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00O5WDC64C> (дата звернення : 09.01.2023).

24. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року. Протоколи до Конвенції: Конвенція Україна від 21.04.1992 р.: станом на 4 лют. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text (дата звернення : 09.01.2023).

25. Логінов О. В. Історичні аспекти розвитку екологічного законодавства та міжнародних угод у Чорноморському регіоні. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-413-261-6/80.pdf> (дата звернення : 09.01.2023).

26. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року (укр/рос): Конвенція Міжнар. мор. орг. від 02.11.1973 р.: станом на 26 верес. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009#Text (дата звернення : 09.01.2023).

27. Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою: Конвенція Міжнар. мор. орг. від 29.11.1969 р.: станом на 17 груд. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_049#Text (дата звернення : 09.01.2023).

28. Море винесло на берег тіла нових жертв російських окупантів. *Одеське життя*. 1 вересня 2022. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/more-vyneslo-na-bereh-tila-novykh-zhertv-rosiiskykh-okupantiv> (дата звернення : 12.01.2023).

29. Пономаренко О. Масова гибель дельфінів на Одещині: прокуратура відкрила кримінальне провадження. *Суспільне | Новини*. 7 вересня 2022. URL: <https://suspilne.media/279160-masova-gibel-delfiniv-na-odesini-prokuratura-vidkrila-kriminalne-provazhenna/> (дата звернення : 12.01.2023).

30. Поя А. Через війну чорноморські дельфіни мігрували на мілководдя, де мало їжі. *Українська правда*. 10 січня 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/10/252259/> (дата звернення : 30.01.2023).

31. Про аквакультуру : Закон України від 18.09.2012 р. № 5293-VI : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text> (дата звернення : 29.04.2023).

32. Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення : Постанова Каб. Міністрів України від 29.02.1996 р. № 269 : станом на 5 лют. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-96-%D0%BF#Text> (дата звернення : 09.01.2023).

33. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII : станом на 19 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення : 20.05.2023).

34. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII : станом на 23 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення : 29.03.2023).

35. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI : станом на 1 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text> (дата звернення : 10.05.2023).

36. Прорив не вдався : український тральщик не зміг відтягнути затоплене судно через протидію ракетного катера ЧФ. *Думська*. 21 березня 2014. URL: <https://dumskaya.net/news/proryv-ne-udalsya-ukrainskij-tralschik-ne-smog-o-033946/ua/> (дата звернення : 12.01.2023).

37. Про схвалення Морської природоохоронної стратегії України : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 11.10.2021 р. № 1240-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2021-%D1%80#Text> (дата звернення : 09.01.2023).

38. Протокол 1978 року до Міжнародної конвенції по запобіганню забрудненню з суден 1973 року (укр/рос) : Протокол Міжнар. мор. орг. від

17.02.1978 р. : станом на 21 верес. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_829#Text (дата звернення : 09.01.2023).

39. Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення : Протокол Респ. Болгарія від 14.06.2002 р. : станом на 22 лют. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_175#Text (дата звернення : 02.02.2023).

40. Процепова К. Захоплення нацпарків та стрес для тварин. Еколог з Одещини розповів, як війна впливає на природу. *Суспільне | Новини*. 18 квітня 2022. URL: <https://suspilne.media/229868-zahoplenna-nacparkiv-ta-stres-dla-tvarin-ekolog-z-odesini-rozproviv-ak-vijna-vplivae-na-prirodu/> (дата звернення : 12.01.2023).

41. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.05.1992 р. : станом на 29 жовт. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення : 09.01.2023).

42. Росіяни затопили біля входу в Південну базу ВМСУ старий корабель: щоб корвети не могли піти в Одесу. *Думська*. 6 березня 2014. URL: <https://dumskaya.net/news/rossiyane-zatopili-u-vhoda-v-yugnuyu-bazu-vmsu-s-033355/ua/> (дата звернення : 12.01.2023).

43. Русєв І. Вплив війни на чорноморських дельфінів. *Екологічний вісник*. 2022. №2 (132). С. 15–18. URL: <http://surl.li/hljdw> (дата звернення : 12.01.2023).

44. Сімонов Д. Мільйон диких орхідей та вирій для птахів. Що війна робить із Кінбурнською косою. *Українська правда*. 15 січня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/01/15/7383288/> (дата звернення : 30.01.2023).

45. Сімонов Д. Море катастроф і надій. Як війна ставить небувалий експеримент над природою Чорного моря. *Українська правда*. 11 грудня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/12/11/7379840/> (дата звернення : 12.01.2023).

46. Слісар Р. У морі поблизу Криму знайшли «цвинтар» утоплених дельфінів. Відео. *ЕкоПолітика*. 21 травня 2021. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/u-mori-poblizu-krimu-znajshli-cvintar-utoplenih-delfiniv-video/>_(дата звернення : 12.01.2023).

47. Сучасний стан навколишнього природного середовища в умовах впливу війни / І. Г. Пацева та ін. *Екологічні науки*. 2022. № 4 (43). С. 19–22. URL: <http://eco.j.dea.kiev.ua/archives/2022/4/3.pdf> (дата звернення : 02.02.2023).

48. Тимочко Т. В. Крим. Окупація: загрози для довкілля. *Екологічний вісник*. 2014. №2 (83). С. 2–4. URL: https://www.ecoleague.net/images/vydannia/EV_2-2014-f.pdf (дата звернення : 12.01.2023).

49. У Затоці на Одещині в результаті ігнорування заборони виходити на узбережжя Чорного моря та купатися в водоймі постраждали п'ятеро людей. *ГУНП в Одеській області*. 15 серпня 2022. URL: <https://od.npu.gov.ua/news/u-zatotsi-na-odeshchini-v-rezultati-ignoruvannya-zaboroni-vikhoditi-na-uzberezhzhya-chornogo-morya-ta-kupatisya-v-vodoymi-postrazhdali-pyatero-lyudey> (дата звернення : 09.01.2023).

50. У Мінекології хочуть прив'язати екологічні збитки в анексованому Росією Криму до воєнних злочинів. *Радіо Свобода*. 13 грудня 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minekologiyi-ekologiya-krym/30998465.html> (дата звернення : 12.01.2023).

51. У Чорному морі через російських військових гинуть дельфіни. *Одеське життя*. 28 квітня 2022. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/u-chornomu-mori-cherez-rosijski-vijskovgi-ginut-delfini> (дата звернення : 12.01.2023).

52. Хуторний С. Риби знали: як фауна Чорного моря спрогнозувала вторгнення Росії. *Думська*. 20 березня 2022. URL: <https://dumskaya.net/news/ryby-znali-kak-fauna-chernogo-morya-sprognozirov-161616/ua/>_(дата звернення : 12.01.2023).

53. Якимюк І. Через війну у Чорному морі загинуло близько 50 тисяч дельфінів. *Суспільне* | *Новини*. 22 жовтня 2022. URL: <https://susplne.media/300288-cerez-vijnu-u-cornomu-mori-zaginulo-blizko-50-tisac-delfiniv/> (дата звернення : 12.01.2023).

54. Янковський О. «Випалена земля». Як війна впливає на екологію півдня України? *Радіо Свобода*. 24 грудня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html> (дата звернення : 12.01.2023).

55. Янковський О. «Небезпечні хімікати, мертва риба». Війна Росії проти України «вбиває» Чорне та Азовське моря. *Радіо Свобода*. 4 червня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-viyna-rosiya-ukrayina-vbyvaye-more/31883252.html> (дата звернення : 12.01.2023).

56. Чистяков О. В. Безрибне морське поле. *Екологічний вісник*. 2017. №1 (101). С. 28–30. URL: <http://surl.li/hljdi> (дата звернення : 12.01.2023).

57. Чистяков О. В. До 2050 року в українських водоймах може зникнути риба. *Екологічний вісник*. 2018. №2 (108). С. 7. URL: <https://www.ecoleague.net/images/2018/Ev-2-2018-www-p01-16i.pdf> (дата звернення : 12.01.2023).

58. A war in the Black Sea and its effects on marine environment. *TUDAV*. 2022. URL: <https://tudav.org/en/from-us/press-releases/press-release-a-war-in-the-black-sea-and-its-effects-on-marine-environment/> (дата звернення : 02.02.2023).

59. The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment / M. J. Lawrence et. al. *Canadian Science Publishing*. 2015. URL: <https://cdnsiencepub.com/doi/10.1139/er-2015-0039> (дата звернення : 09.01.2023).

Наукова та навчально-методична література

60. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.